

СТАН МЕДИЧНОГО ТА ВЕТЕРИНАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ В 1941-1944 РОКАХ

У статті автор розглядає колабораціонізм українських медиків і ветеринарів у період Другої світової війни. У ній показана діяльність медичних та ветеринарних закладів на окупованій німецькими військами території Півдня України в 1941-1944 роках.

Ключові слова: окупація, медицина, ветеринарія, органи самоврядування, Південь України.

В статье автор рассматривает коллаборационизм украинских медиков и ветеринаров во время Второй мировой войны. В ней показана деятельность медицинских и ветеринарных учреждений на оккупированной немецкими войсками территории Юга Украины в 1941-1944 годах.

Ключевые слова: оккупация, медицина, ветеринария, органы самоуправления, Юг Украины.

In the presented article an author investigates the collaboration of Ukrainian doctors and veterinaries in the period of Second World War. In this article also describe the activity of medical and veterinary establishments in the territory of the south of Ukraine occupied by German Nazi troops (1941-1944).

Key words: occupation, medicine, veterinary, municipal, south of Ukraine.

Тема діяльності закладів медицини та ветеринарії під німецькою окупацією 1941-1944 років є безпечно невивченою сторінкою історії України. Заполітизовані стереотипи і одіозне ставлення до будь-якої легальної діяльності українських фахівців в умовах німецького окупаційного режиму не давали можливості зробити об'єктивний погляд і ґрунтовне вивчення діяльності представників найгуманнішої професії в цей період. На превеликий жаль, українська медицина з причини недостатнього фінансування і до цього часу перебуває в кризовому стані. Колабораціонізм як феномен української історії відтворив реалії, які існували в суспільстві в його кризовому стані і виступив у якості регулятора поведінки як окремих громадян України, так і значної частини її населення, в тому числі лікарів, медичних працівників та ветеринарів. Відповідно вивчення діяльності українських медичних та ветеринарних закладів в умовах німецького окупаційного режиму в роки Другої світової війни має під час загальносвітової фінансово-економічної та духовної кризи важливе науково-теоретичне та практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані в наукових історичних розробках періоду Другої світової війни.

Метою вивчення даного дослідження є діяльність медичних та ветеринарних закладів на території Півдня України. Медицина завжди була і залишається однією з найважливіших складових суспільного

життя. Відповідно стаття має наступні завдання: дослідити стан медицини і ветеринарії на території Миколаївщини та Херсонщини у період 1941-1944 років; вивчити роботу медичних і ветеринарних закладів; визначити функціональний та адміністративний механізм керування сферою медицини і ветеринарії в умовах окупаційного режиму; з'ясувати умови праці українських медичних і ветеринарних працівників; визначити матеріальну базу закладів медицини і ветеринарії.

Тема колабораціонізму в Україні у 1941-1944 роках останнім часом розглядалася в багатьох цікавих історичних публікаціях. Але діяльність медичних та ветеринарних закладів змістовно і всебічно не досліджувалась. Епізодично діяльність кількох окремих медичних закладів, що діяли під патронатом колабораціоністських органів місцевого самоврядування висвітлювалась в монографії В. О. Шайкан «Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в період Другої світової війни» [1]. Відповідно цей історичний аспект вимагає додаткового окремого історичного висвітлення.

У ході дослідження було використано і вперше введено до наукового обігу матеріали фондів: міської поліклініки Миколаєва, районних та сільських управ і медичних установ Херсонської області; Дніпропетровської міської управи, які зберігаються у відповідних обласних державних архівах. Також було використано матеріали українських колабораціоніст-

ських газет «Голос Дніпра» (Херсон) та «Українська думка» (Миколаїв).

За інформацією, поданою в якості річного звіту відділом охорони здоров'я Херсонської міської управи за перший рік окупації було налагоджено роботу 40 лікувальних та допоміжних медичних установ. Працювали дві лікарні на 400 ліжок, чотири поліклініки, 10 пунктів першої допомоги, санітарна, протичумна, дезінфекційна і малярійна станції, будинок інвалідів на 100 місць. Місцевим самоврядуванням було витрачено на потреби охорони здоров'я 1 мільйон 261 тисяч крб. Відчувалась нестача лікарів високої кваліфікації, і тому з числа військовополонених відділ охорони здоров'я залучив до медичної праці в установах Херсона одного хірурга та одного хірурга-окуліста. Здійснювалися виклики лікаря на квартиру за попереднім записом [2].

У Миколаєві також діяли лікарні та три поліклініки, в яких цивільному українському населенню надавались різні медичні послуги. Наприклад в поліклініці № 3, якою керував головний лікар С. Д. Рождественський, працювали рентген-кабінет і масажний кабінет [3]. Архівні документи свідчать, що без благодійної допомоги промислових підприємств та місцевих органів самоврядування медичні заклади на окупованій території України не змогли б вижити і функціонувати. Миколаївський суднобудівний завод «Південно-суднобудівна верф» передав вищевказаній поліклініці № 3 двигун для рентгена [4] і надіслав 3 тонни антрациту за готівку [5]. Також суднобудівний завод передав поліклініці меблі [6], а Миколаївський склозавод – вікна [7]. Міська управа Миколаєва виділяла щомісячно на придбання ліків 1200 крб і на господарські витрати 1700 крб в рахунок бюджетних асигнувань [8]. Для опалення щомісяця видавалося 1,5 тонни дров [9]. Годували лікарів у їдальні міської управи [10].

Крім лікарень, для цивільного населення в Миколаєві працювала лікарня для військовополонених

на вулиці Госпітальній, діяв комітет допомоги хворим військовополоненим-українцям [11]. На початковому етапі німецької окупації півдня України в медичних закладах ще дозволялося працювати лікарям-євреям. Про це свідчить повідомлення миколаївського міського санітарного лікаря О. І. Бурдейного директору поліклініки № 3 від 20 жовтня 1941 року, в якому зазначалося, що місячна ставка «лікарів-жидів» не може перевищувати суми 500 крб [12].

Медичні заклади в період німецької окупації 1941-1944 років в Україні працювали не лише у великих містах, а й у сільських районах. За звітом відділу охорони здоров'я Олешківського гебітско-місаріату протягом 1942 року в районі працювали 3 лікарні, де було розгорнуто 50 ліжок, одна районна поліклініка, якою завідувала В. І. Діаковська, 5 фельдшерсько-акушерських пунктів, аптека, малярійний пункт, лабораторія при Голопристанській лікарні. Працювали 4 лікарі, лаборант, 40 медсестер і фельдшерів, 3 фармацевти.

Повідомлялося про наступні захворювання: на висипний тиф (23 випадки), черевний тиф (4 випадки), дифтерію (8 випадків), скарлатину (2 випадки), кір (один випадок). Зазначалося, що всі хворі на інфекційні захворювання в обов'язковому порядку були госпіталізовані в інфекційному відділі лікарні, а на місцях негайно проведено належну санітарну обробку і встановлено карантин. Профілактичні щеплення не проводились за відсутності вакцини. Також зазначалося, що була велика нестача медикаментів, а перев'язувальних матеріалів та наркотичних засобів не було взагалі. Лікарі звертались по допомогу до Симферопольського здоров відділу, але їм було відмовлено [13].

Яку зарплатню отримували українські медики, що працювали в умовах німецького окупаційного режиму? Інформацію про це надають відомості про нарахування коштів працівникам медичних установ (див. табл. 1).

Таблиця 1

Відомості про заробітну плату медичних установ (у крб) [14-16]

Назва установи	Прізвище	Посада	Нараховано	Податки	Видано
Калчинський медпункт Олешківського району Херсонської області	Власенко М.	фельдшер	400	20,68	379,32
	Шишина В.	акушерка	300	13,35	286,65
	Дуракові У.	санітарка	130	–	130
Благодатська лікарня того ж району	Мельниченко І. І.	головний лікар	1100	110	990
	Власенко Є. П.	фельдшер	450	24,93	425,07
	Ревва Д. І.	акушер	350	17,45	332,55
	Жарік В. С.	медсестра	250	10,29	239,71
	Вдовиченко І. С.	завгосп	300	13,35	286,65
	Ямкова Є.	санітарка	150	–	150
	Іванченко М.	кухар	150	–	150
	Качукова Т.	дезінфектор	150	–	150
Іванівська лікарня того ж району	Рудник М.	прачка	150	–	150
	Карпов І.	конюх	150	–	150
	Мовчан І. Я.	головний лікар	1200	120	1080
	Мовчан Г. Г.	лікар	1000	100	900
		санітарки	175	–	175
		конюх	250	–	250
		кухарка	150	–	150

Крім звичайних лікарських послуг для населення, медичним закладам в умовах німецького окупаційного режиму доводилось за наказом німецької влади виконувати й інші не властиві їм завдання.

За наказом № 69 начальника сектора охорони здоров'я при українській управі міста Дніпропетровського професора Станкевича від 14 серпня 1942 року призначалася комісія під головуванням професора

Кураєва з участю хірурга Демка та венеролога Чернова для встановлення факту ритуального обрізання громадян Черниченка, Сороки, Пручковського, Шахтера, Рохмана та інших [17]. Також медичні працівники широко залучалися окупантами до різних громадських робіт [18].

Про стан ветеринарного обслуговування в окупованій німецькими військами Південній Україні дає відомості звіт Олешківської районної управи від 7 листопада 1942 року. У відповідності з цим звітом у Голій Пристані та Бехтерах працювали ветеринарні лікарні. Зазначалося, що стан із медикаментами був «непоганий». Після відступу більшовиків усе обладнання залишилося. Крім того, додатково було придбано ліки в Миколаєві та Сімферополі. Крім ветеринарних лікарень, працювали 7 ветеринарних дільниць і 6 ветеринарних пунктів. Не вистачало шприців, шлангів, перев'язувальних матеріалів, дезінфекційних засобів, у персоналу – зимового взуття [19]. Бракувало і кваліфікованих ветеринарних лікарів. Задля вирішення цієї проблеми на підсилення українським ветеринарам німці навіть надіслали військовополоненого ветеринарного лікаря Халілова, який перед призовом до Червоної армії перебував на посаді доцента Азербайджанського ветеринарного інституту [20].

Миколаївські ветеринари в умовах німецької окупації проводили регулярне обстеження коней та великої рогатої худоби на сап і бруцельоз на вулиці Пограничній № 21 [21]. Також здійснювалась перевірка і таврування призначеного на продаж м'яса [22].

Дослідження даної теми дозволяє зробити наступні висновки:

- в умовах німецької окупації під патронатом українських органів місцевого самоврядування і контролем німецької окупаційної влади на Півдні України повноцінно функціонували медичні та ветеринарні заклади, які на задовільному рівні надавали українському населенню відповідні необхідні послуги;
- фінансування та постачання всім необхідним медичних та ветеринарних закладів було повністю покладено на українські колабораціоністські органи місцевого самоврядування, промислові та сільськогосподарські підприємства без будь-якої участі в цьому німецьких окупаційних структур;
- проблема болочої нестачі кваліфікованих медичних та ветеринарних фахівців частково вирішувалась за рахунок залучення до роботи в закладах військовополонених і євреїв;
- німецькі окупанти залучали українських медичних фахівців до дій, спрямованих на визначення осіб чоловічої статі єврейської національності, що прагнули скрити своє етнічне походження;
- рівень захворюваності людей та тварин на окупованих територіях Півдня України не був надто високим і не мав загрозливих масштабів, що не в останню чергу було заслугою українських медичних і ветеринарних закладів, що діяли під керівництвом колабораціоністських органів місцевого самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шайкан В. О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату Україна та військової зони в період Другої світової війни / В. О. Шайкан. – Кривий Ріг, 2005. – 466 с.
2. Голос Дніпра. – 1942.
3. Державний архів Миколаївської області. – Ф. Р-1032. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 3.
4. Там само. – Арк. 7.
5. Там само. – Арк. 8.
6. Там само. – Спр. 2. – Арк. 5.
7. Там само. – Арк. 10.
8. Там само. – Спр. 1. – Врк. 8.
9. Там само. – Арк. 56.
10. Там само. – Арк. 64.
11. Там само. – Ф. Р-1035. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 10.
12. Там само. – Арк. 59.
13. Державний архів Херсонської області. – Ф. 1501. – Оп. 3. – Спр. 8. – Арк. 34.
14. Там само. – Оп. 5. – Спр. 1. – Арк. 41.
15. Там само. – Арк. 77.
16. Там само. – Арк. 95.
17. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. Р-2276. – Оп. 1. – Спр. 1908. – Арк. 3.
18. Там само. – Спр. 1785. – Арк. 309.
19. Державний архів Херсонської області. – Ф. 1501. – Оп. 3. – Спр. 8. – Арк. 38–39.
20. Там само. – Арк. 130.
21. Державний архів Миколаївської області. – Ф. Р-1035. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 9.
22. Там само. – Спр. 19. – Арк. 16.

Рецензенти: д.і.н., професор Ю. В. Котляр;
к.і.н., доцент О. П. Тригуб.